

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Felicia Miller

Mäns våld mot kvinnor i nära relation ur ett
rättsutvecklingsperspektiv

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Emma Ahlm

Termin: HT 2018

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
1 INLEDNING	4
1.1 Allmänt	4
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Avgränsning	6
1.4 Teori och metod	7
1.5 Material	7
1.6 Forskningsläge	8
1.7 Uppsatsens disposition	8
2 HISTORISK BAKGRUND	9
2.1 Rätten att näpsa i landslagen	9
2.2 Giftna kvinnor omyndiga	9
2.3 Husbondeväldet och kyrkan	10
3 VÅLD I NÄRA RELATION	12
3.1 Rättsläget i början av 1800-talet	12
3.1.1 Kiv och missämja emellan makar	12
3.1.2 Misshandel av maka	13
3.1.3 Sexuellt våld	14
3.2 Hanteringen i kyrklig och världslig rätt	14
3.2.1 Kiv och missämja emellan makar	15
3.2.2 Misshandel av maka	15
4 DEBATTEN KRING VÅLD OCH ÄKTENSKAP	16
4.1 Debatten vid 1800-talets början	16
4.2 Debatten vid 1800-talets mitt	17
4.2.1 Förslag till förändring	17
4.2.2 Prästeståndet	18

4.2.3 Adelståndet	19
4.2.4 Följden av debatten	19
5 FÖRÄNDRINGEN PÅ 1860-TALET	21
6 ANALYS	23
6.1 Mäns våld mot kvinnor i nära relation under 1800-talet	23
6.2 Äktenskapets inverkan och påverkan	24
6.3 Förändringarna på 1860-talet	25
6.4 Slutdiskussion	26
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	27

Summary

In the early 19th century, there was no statutory right for a man to use milder physical violence against his wife, but no prohibition. It had been allowed until the 1734 law, as long as she did not receive visible injuries. Violence in close relationship is a contemporary concept and not something that was discussed or used in the 19th century. The term has been used in the paper in order to study which actions in the current definition of violence in close relation that were regulated by law. Violence in close relation has also been studied in the light of the impact of marriage, partly on the legal regulation of violence, but also on the view of violence in close relation. A legal development perspective and a gender perspective have been used to study the subject and analyse the material.

Violence in close relationship consists of several different actions, and it was only physical violence that was to some extent discussed during the 19th century. Probably there was no awareness of the violence, and in any case there was no understanding of the cause, extent and consequences of violence. The man, without being subject to legal consequences, could make life difficult for his wife by, for example, milder violence, violations and sexual acts against her will. The development of the law together with social structures meant that women's rights were not discussed but focus was put on what a husband was allowed and not allowed to do to his wife, not what the wife was entitled to escape.

During the 19th century, there was a change in attitude, but no direct safety for women was developed. Divorce law in case of abuse was discussed but in crucial parts the preservation of marriage became more important. There was a legal change in the 1860s when all physical abuse of spouses was criminalized, even the one that did not cause visible injuries. The fact that the abuse did not fall under public prosecution led to the debate continuing to be silenced. During the 19th century the gender distribution was obvious and men stood for all power and control in society. This is probably one of the reasons few changes occurred to the benefit of the abused woman.

Sammanfattning

I början av 1800-talet fanns det ingen lagstadgad rätt för mannen att bruka mildare fysiskt våld mot sin hustru, men inte heller något förbud. Det hade fram till 1734 års lag varit tillåtet, så länge hon inte fick synliga skador. Våld i nära relation är ett nutida begrepp och inte något som diskuterades eller användes på 1800-talet. Begreppet har använts i uppsatsen i syfte att studera vilka handlingar i dagens definition av våld i nära relation som reglerades enligt lag. Våld i nära relation har även studerats mot bakgrund av äktenskapets inverkan, dels på den rättsliga regleringen av våldet men också på synen angående våld i nära relation. Ett rättsutvecklingsperspektiv och ett genusperspektiv har använts för att studera ämnet och analysera materialet.

Våld i nära relation består av flera olika handlingar och det var enbart fysiskt våld som i viss mån diskuterades under 1800-talet. Troligen fanns det inte en medvetenhet kring våldet och det fanns i vart fall inte någon förståelse för våldets orsak, omfattning och konsekvens. Mannen kunde, utan att utsättas för rättsliga konsekvenser, göra livet svårt för sin hustru genom exempelvis mildare våld, kränkningar och sexuella handlingar emot hennes vilja. Rättsutvecklingen tillsammans med samhällsstrukturer gjorde att kvinnans rättigheter inte diskuterades, utan fokus lades på vad mannen fick och inte fick göra mot sin hustru och inte vad hustrun hade rätt att undkomma.

Under 1800-talet går det att se en förändrad attityd men egentligen utvecklades inget direkt skydd för kvinnorna. Skilsmässolagstiftningen vid misshandel diskuterades men i avgörande delar blev bevarandet av äktenskapet viktigare. Det skedde på 1860-talet en rättslig förändring när all fysisk misshandel av maka kriminaliserades, även sådan som inte gav synliga skador. Att misshandeln inte föll under allmänt åtal ledde till att debatten fortsatte att tystas ner. Under 1800-talet var könsfördelningen tydlig och det var männen som stod för all makt och kontroll i samhället. Det är troligen en av anledningarna till att få förändringar skedde till förmån för den våldsutsatta kvinnan.

Förord

Ämnet våld i nära relation har länge intresserat och engagerat mig och det kändes därför självklart att uppsatsen skulle handla om det. Intresset för såväl jämställdhet som våld i nära relation har jag min mamma och hennes arbete som socionom att tacka för. Tack mamma för alla diskussioner genom åren och i samband med denna uppsats och tack för hjälp med korrekturläsning.

Tack till min handledare Emma Ahlm för bra diskussioner och användbara tips längs vägen.

Vi har kommit relativt långt i det vi idag kallar jämställdhet och mäns våld mot kvinnor i nära relation men vi har fortfarande en lång väg att gå. Om hundra år önskar jag att man ser tillbaka på vårt århundrade på samma sätt som jag gjort angående de tidigare århundradena, med en känsla av att allt inte var bättre för.

1 Inledning

1.1 Allmänt

Idag är mäns våld mot kvinnor i nära relation reglerat som ett eget brott i brottsbalken, grov kvinnofridskränkning. Det finns idag inte några regler som rättfärdigar våld i nära relation men så har det inte alltid sett ut. I Sverige på 1800-talet fanns det en syn på äktenskapet och förhållandet mellan makar som gjorde att mäns våld mot kvinnor i nära relation inte reglerades eller diskuterades på det sätt som det gör idag. Det som idag anses som ett samhällsproblem, ansågs tidigare vara en privatsak och något lagstiftaren och samhället skulle undvika att lägga sig i. Eliasson menar att det var först på 1980-talet när all misshandel av maka föll under allmänt åtal som samhället började ta ansvar för att skydda kvinnorna. Det var först då som det inte längre krävdes angivelse från kvinnan för att åklagaren skulle kunna väcka åtal angående våld som skett i hemmet.¹

Enligt socialstyrelsen kan våldet vid våld i nära relation vara fysiskt, sexuellt och/eller psykiskt. Det kan också bestå av social utsatthet i form av exempelvis isolering och kontroll men även ekonomiska maktobalanser. Det kan vara hot om våld eller hot om att ta barnen. Många gånger är det en blandning av olika handlingar som tillsammans kan definiera kvinnans utsatthet vid våld i nära relation.² Den vanligaste formen är det våld en man utsätter en kvinna för, som han har eller har haft en känslomässig relation med.³ Det tar oftast tid innan våldet yttrar sig då relationen inledningsvis består av mycket kärlek och uppvaktning. Även efter det att våld i olika former blir ett inslag i relationen varvas det med kärlek. De psykiska kränkningarna är svårare att urskilja men har samma avsikt som det fysiska våldet, det vill säga att kontrollera. Ett sätt för mannen att få kontroll över kvinnan är att få henne att känna sig obetydlig och meningslös utan honom och avskärma henne från sina vänner och familj. Ett sådant beteende och maktförhållande blir med tiden det normala och det leder till en normalisering av våldet.⁴

---

¹ Eliasson (1997) s. 73.

² Socialstyrelsen: "Definition av våld och utsatthet i nära relationer", besökt 2018-11-05.

³ Nationellt centrum för kvinnofrid: "Våld i nära relationer", besökt 2018-11-05.

⁴ Eliasson (1997) s. 166-167.

Den förändrade synen på 1990-talet, där jämställdhet blev politiskt viktigt och diskuterades mer och mer ur ett kvinnoperspektiv, har ett ursprung i händelser och förändringar under tidigare århundraden.⁵ Det är förändringarna under 1800-talet i samhället, men framförallt den rättsliga utvecklingen, som uppsatsen kommer belysa och analysera.

Av den anledningen att våld i nära relation inte användes som ett begrepp under 1800-talet kommer även begreppet hustrumisshandel användas samt misshandel av maka. I grunden är det samma sak som åsyftas. Mildare våld kommer användas som benämning på det våld som inte är grovt. Med uttrycket mildare våld är inte syftet att förminska eller förenkla någon form av våld utan enbart att göra det tydligt att det våld som enligt lagstiftaren inte är grovt som åsyftas.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att redogöra för den rättsliga utvecklingen av mäns våld mot kvinnor i nära relation utifrån dagens definition av våld i nära relation, samt att belysa äktenskapets betydelse för förändringarna. Uppsatsen fokuserar på den rättsliga utvecklingen i Sverige från 1800-talets början till ungefär 1860-talet. Följande frågeställningar har besvarats för att uppnå syftet:

- Hur såg den rättsliga regleringen ut avseende mäns våld mot kvinnor i nära relation och vilket våld reglerades?
- Hur påverkade äktenskapet uppfattningen och rättsutvecklingen avseende mäns våld mot kvinnor i nära relation och vilka förändringar skedde?

---

⁵ Burman (2007) s. 87.

1.3 Avgränsning

Uppsatsen fokuserar på den rättsliga utvecklingen i Sverige under 1800-talet och åren fram till ungefär 1860-talet när allt fysiskt våld mellan makar kriminaliserades. Förvisso har en historisk bakgrund presenterats, men detta endast för att ge en övergripande förklaring till varför det såg ut som det gjorde under 1800-talet.

Vid den tid som uppsatsen studerar var de par som levde i en kärleksrelation gifta med varandra och vid användandet av benämningen mäns våld mot kvinnor i nära relation åsyftas gifta makar. Idag innefattar våld i nära relation alla typer av relationer och vid en studie av modern tid hade det varit behövt och önskvärt att inkludera alla kärleksrelationer. Uppsatsen tar fullt fokus på kvinnans utsatthet för våld i nära relation i ett heterosexuellt förhållande där mannen är den som utövar våldet. Författaren är naturligtvis medveten om att mannen kan vara offret och att våld i nära relation även existerar i andra relationer än heterosexuella.

Majoriteten av uppsatsen handlar om det mildare fysiska våldet, men även de andra delarna av dagens definition av våld i nära relation har i möjlig utsträckning presenterats och diskuterats. Det grövre våldet samt det dödande våldet kommer inte diskuteras särskilt ingående. Detta eftersom en avgränsning var nödvändig och det grova och dödliga våldet inte genomgått samma rättsliga utvecklingen då det inte varit accepterat på det sätt som mildare våld varit. Uppsatsens fokus ligger dels på vilka handlingar i mäns våld mot kvinnor i nära relation som var belagda med straff men också på vilken betydelse äktenskapet hade för rättsutvecklingen. Av den anledningen kommer uppsatsen oundvikligen in på diskussionen kring möjligheten till äktenskapsskillnad. Avsikten har inte varit att redogöra för en fullständig rättsutveckling angående skilsmässolagstiftningen utan endast de delar som är relevanta för samhällets syn på våld i nära relation har diskuterats. I den del som avser debatten i riksdagen har endast den senare delen av århundradets debatt studerats mer ingående med hjälp av primärkällorna. Betänkandet från lagutskottet och två av ständens protokoll har gått igenom samt även lagutskottets betänkande avseende strafflagen.

På grund av uppsatsens omfattningsbegränsningar var ovan presenterade avgränsningar nödvändig.

1.4 Teori och metod

En rättshistorisk metod har använts vilket innebär att rättens historiska utveckling studerats i relation till den utveckling som skett i samhället.⁶ Historiska nedslag har gjorts för att kunna besvara frågeställningarna. Protokoll, betänkande och propositioner från ståndsriksdagen under 1800-talet har studerats i kombination med vissa delar av äldre lagtext och relevant litteratur. Detta har gjorts i huvudsyfte att ta reda på hur samhället och rätten såg ut och varför.

Frågeställningarna har besvarats och materialet analyseras ur ett rättsutvecklingsperspektiv. Det vill säga hur rätten har förändrats under det studerade århundradet och vad som kan ha varit anledning till förändringarna. Då uppsatsen behandlar kvinnans förhållande till mannen har ett genusperspektiv genomsyrat hela uppsatsen. I syfte att besvara frågeställningarna och uppfylla syftet har strukturer och skillnader mellan könen studerats och analyserats.

1.5 Material

Övervägande har material hämtats från litteratur och avhandlingar som framförallt forskande kvinnor skrivit. Med anledning av uppsatsens genomgående genusperspektiv kan det vara värt att ha i åtanke att majoriteten av det material som finns skrivet om våldsutsatta kvinnor är skrivet av just kvinnor. Att en del material hämtats ur litteratur som skrevs för många år sedan har inte ansetts som ett problem eftersom uppsatsen fokuserar på 1800-talet och inte modern tid.

Marie Lindstedt Cronberg har forskat och skrivit mycket om kvinnor i historien och framförallt vad gäller våld och äktenskap. Hennes avhandling *Med våldsamt hand* användes även som hjälpmedel för att hitta rätt bland materialet från ståndsriksdagen, avseende bland annat betänkande och protokoll. Dessa har lästs i original i arkivet på Juridicum i Lund.

Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) och Socialstyrelsens hemsidor har använts för att kunna förklara dagens definition av våld i nära relation. Det är viktigt att vara källkritisk till allt material och framförallt sådant som går att hitta på internet.

---

⁶ Gräns (2018) s. 433.

I detta fall finns det inte anledning att ifrågasätta trovärdigheten hos någon av källorna av den anledning att det är seriösa sidor där inte vem som helst kan skriva. NCK finns vid Uppsala Universitet och har i uppdrag av regeringen att forska inom området kvinnofrid och höja kunskapen inom flera områden inom kvinnofrid.⁷

De lagar som nämns i uppsatsen samt förarbeten har lästs i tryckt material eftersom de inte funnits tillgängliga på exempelvis Karnov eller Zeteo. Vid citering från Kristoffers landslag och kyrkolagen har citat från Lindstedt Cronbergs bok *Med våldsam hand* använts på grund av det moderniserade språket och med förhoppning att det ska underlätta förståelsen för läsaren.

1.6 Forskningsläge

Det har forskats en del kring kvinnors utsatthet för våld och det är framförallt det sexuella våldet som utretts i historien och kvinnans utsatthet för våld i allmänhet. Uppsatsen behandlar kvinnans utsatthet för våld i nära relation, framförallt det mildare fysiska våldet, men även hur synen och reglerna kring äktenskapet påverkat ämnet. Att använda dagens definition av våld i nära relation för att analysera 1800-talets rättsutvecklingen har jag inte funnit någon tidigare forskning kring.

1.7 Uppsatsens disposition

Inledningsvis presenteras en historisk bakgrund för att ge övergripande förståelse för vad som legat till grund för den rättsliga reglering på 1800-talet. Uppsatsens materiella del avser att klargöra rättsläget och rättsutvecklingen under 1800-talet och fram till 1860-talet. Där följer sedan ett par kapitel som går igenom olika delar för att förstå rättsläget, hur hanteringen såg ut i världslig och kyrklig rätt samt hur synen och debatten kring äktenskapet och våldet såg ut. Det sjätte kapitlet består av en redogörelse för förändringen som skedde på 1860-talet. Avslutningsvis har materialet använts för att analysera och besvara frågeställningarna för att uppfylla syftet med uppsatsen.

---

⁷ Nationellt centrum för kvinnofrid: ”Om NCK”, besökt 2018-12-07.

2 Historisk bakgrund

2.1 Rätten att näpsa i landslagen

Mannens rätt att bruka våld mot sin hustru återfinns redan i landslagarna från medeltiden och tidig modern tid. Det handlade om mannens rätt att, om behov fanns, måttligt *näpsa* sin hustru. I Kristoffers landslag, Såråmålsbalken kapitel 19, stod det:

*”Även om Gud har givit åt mannen kvinnan till hjälp och underdånighet, så har han likväl icke givit henne åt mannen till trä eller tillfotapall, utan bör vardera älska den andra, hon honom som huvud och han henne som lem. Och därför, om man av hat eller ondska, i dryckenskap eller för annan kvinnas skull, som han älskar, slår sin hustru blå och blodig, lam eller lytt, det skall bötas dubbelt, och hennes närmste fränder skola vara målsägande därvid. Näpsa han henne måttligt för brott hon begått, vare han saklös.”*⁸

Det handlade inte om kvinnans rätt att inte utsättas för våld och inte heller preciserades det vilka brott kvinnan skulle ha begått för att mannen skulle kunna utnyttja sin rätt att bruka ett våld som var måttligt. Mannen hade rätt att *näpsa* sin hustru, så länge han inte slog henne *blå och blodig, lam eller lytt*.⁹

2.2 Giftna kvinnor omyndiga

Kvinnor var inte egna rättssubjekt i landslagarna under medeltiden och tidig modern tid. Istället var bonden, med andra ord fadern, den äkta mannen, eller eventuellt annan manlig släkting ansvarig för kvinnan och var hennes målsman.¹⁰ Det var först i samband med kvinnlig rösträtt i början av 1900-talet som alla kvinnor, oavsett om de var giftna eller inte, ansågs myndiga. Åldern för när en man eller kvinna ansetts myndig har varierat genom historien. Makens målsmanrätt försvann dock i början av 1900-talet.¹¹

---

⁸ Kristoffers landslag, Såråmålsbalken kapitel 19, hämtat från Lindstedt Cronberg (2009) s. 44.

⁹ Lindstedt Cronberg (2009) s. 44.

¹⁰ Hassan Jansson (2002) s. 295.

¹¹ Inger (2011) s. 244.

Våldet mot en kvinna ansågs som ett brott mot den man som ”ägde” kvinnan.¹² Våld som skedde utom familjen/hemmet straffades hårt men kvinnor som utsattes för våld inom familjen hade få rättigheter.¹³ Enligt Eliasson var inte kvinnans sexualitet hennes egen och våldtäkt mot kvinna från en utomstående män ansågs som ett brott mot både kvinnan och hennes man.¹⁴

2.3 Husbondeväldet och kyrkan

Den medeltida lagstiftningen förde med sig en rätt för mannen att bruka våld mot sin hustru och denna rätt hängde med stor sannolikhet samman med husbondeväldet. I och med reformationen i Sverige 1527, då katolicismen övergavs till förmån för protestantismen blev husbondeväldet ännu starkare. Detta bland annat i och med hur den lutherska hustravlan framhöll husbondens roll inom familjen.¹⁵ Religionen och kyrkan hade haft en viktig roll i samhället redan innan reformationen och trots att äktenskapet i och med reformationen inte längre sågs som ett ouplösligt sakrament fanns det en grundtanke om att äktenskapet skulle bestå. De som önskade skilja sig sågs som syndare och de skulle varnas och straffas. Det var endast vid äktenskapsbrott eller egenvilligt övergivande som skilsmässa var möjligt och även då var det svårt att få till en skilsmässa och det tog väldigt lång tid eftersom ärendet skulle prövas i både världslig och kyrklig rätt.¹⁶

Det var mannens uppgift att styra och uppfostra sin hustru. Det ansågs viktigt att mannen behöll sin överordnade position i äktenskapet.¹⁷ Rätten för maken att kontrollera och *näpsa* sin hustru var belagd med restriktioner och våldet fick inte vara grovt. Det lades vikt vid husbondens och makens auktoritet och duglighet i att vara en god make och att utan våld kunna styra och behärska sin hustru.¹⁸

---

¹² Eliasson (1997) s. 30.

¹³ a.a. s. 67.

¹⁴ a.a. s. 75-77.

¹⁵ Burman (2007) s. 60-62.

¹⁶ Inger (2011) s. 112-113.

¹⁷ Liliequist (2001) s. 91-92.

¹⁸ a.a. s. 95.

Kyrkan hade haft stor betydelse för äktenskapet redan innan reformationen. Det ansågs vara ett samhälleligt intresse att parterna höll sams, äktenskapet skulle skyddas och bevaras. Det var kyrkan som i första hand hade den vägledande funktionen.¹⁹ Under 1700-talet skedde en förändring i diskussionen och den offentliga uppmärksamheten. Tidigare hade man talat om mannens rätt och plikt att i uppfostringssyfte använda våld som inte var grovt. Det som tidigare hade varit en del av det offentliga samtalet blev under 1700-talet en privat och icke-rättslig fråga.²⁰

---

¹⁹ Burman (2007) s. 60-62.

²⁰ a.a. s. 64.

3 Våld i nära relation

3.1 Rättsläget i början av 1800-talet

Vid 1800-talets början var 1734 års lag gällande i Sverige. Våld inom äktenskapet reglerades på två ställen. Dels i Giftermålsbalken och 1686 års kyrkolag som *kiv och missämja emellan makar*, dels i Missgärningsbalken som *misshandel å maka*.²¹ Våldtäkt inom äktenskapet reglerades inte rättsligt under 1800-talet.²²

3.1.1 Kiv och missämja emellan makar

Osämja mellan makarna ansågs som ett allvarligt tillstånd, en källa till problem i samhället och i värsta fall ett hot mot hushållets överlevnad. Det var en angelägenhet för kyrkan eftersom man ansåg att äktenskapet inte skulle brytas.²³

*”När hat, vrede och bitterhet uppkommer emellan äkta folk, och mer och mer tager överhanden, så att varken förmaningar, åtvarningar, eller förlikningar vid högt vite, kunna hjälpa, utan de i dagligt slagsmål och oläte framhärda; skall predikanten göra sin högsta flit, att förnimma orsaken till samma oenighet, och om endera, eller båda finnas brottsliga, ställa dem för ögonen, huru illa de av djävulen äro besnärjda, att de träta och slitats med sitt eget kött, och således fördärva sig själva inbördes. Om därmed intet uträttas, skola sådana stämmas till domkapitlet, och saken där tillbörligen rannsakas och förhöras. Vill inte det heller hjälpa, så angives det för världslik rätt.”*²⁴

I ovan citerade paragraf från kyrkolagen uttrycktes osämjan som ett gräl mellan parterna samt att parterna skulle stämmas till domkapitlet om de inte kunde sluta fred. I de fall inte heller det hjälpte skulle ärendet lämnas till världslig rätt. Det var inte våldet utan den uteblivna kärleken mellan makarna som prästen skulle bota. Ett misslyckat äktenskap och en osämja mellan makarna ansågs som ett stridande mot guds vilja.²⁵ Dokumentationen angående brottet är

²¹ Lindstedt Cronberg (2009) s. 43.

²² Hassan Jansson (2002) s. 167.

²³ Lindstedt Cronberg (2009) s. 49.

²⁴ 1684 års kyrkolag, 16 kap. 11§, hämtat från Lindstedt Cronberg (2009) s. 49.

²⁵ Lindstedt Cronberg (2009) s. 50-51.

bristfällig och liten i omfattning, men i stor utsträckning går det att se att båda makarna hölls ansvariga även i de fall där visst våld förekom. Bestämmelsen om osämja mellan makarna var könsneutral och ingen av könen ansågs mer skyddsvärd.²⁶

Lagen var med andra ord inte konstruerad att skydda kvinnan från våld. Det var äktenskapet som var det skyddsvärda och som var grunden för ett fungerade samhälle och det var det som lagstiftningen hade som huvudsyfte att skydda. Den hjälp kvinnan kunde få var i huvudsak inte i syfte att undkomma mannen utan att förbättra sin relation med maken och lära sig att leva tillsammans.²⁷

3.1.2 Misshandel av maka

Mannens lagbundna rätt att *näpsa* sin hustru, vilken var den sista meningen i Såråmålsbalken i Kristoffers landslag togs bort i och med införandet av Missgärningsbalken i 1734 års lag. Det fanns inte längre uttryckligen någon lagstadgad rätt för mannen att bruka våld men det var alltjämt inte förbjudet att bruka mildare våld inom äktenskapet. Lagstiftaren ville inte uppmuntra mannen att ta till våld men var samtidigt inte villig att gå så långt att man förbjöd mildare våld inom äktenskapet.²⁸

Lagstiftningen ändrades och straffet skärptes i Missgärningsbalken för misshandel mellan makar som var grov. Det våld som tidigare benämns som *näpsa*, det mildare våldet, nämndes inte.²⁹ Det var inte tydligt vad som utgjorde ramarna för mannens rätt att bruka våld. I 36 kap 1 § Missgärningsbalken uttrycktes *blå eller blodig, lam eller lytt* och det kan förstås som en övre gräns för våldet. Det fanns inga fler riktlinjer än så men enligt Lindstedt Cronberg kan man dra slutsatsen att allt våld som inte ledde till att hustru blev *blå eller blodig, lam eller lytt* ingick i mannens kontroll och var straffritt.³⁰

---

²⁶ Lindstedt Cronberg (2009) s. 52.

²⁷ a.a. s. 57-58.

²⁸ Burman (2007) s. 64.

²⁹ Lindstedt Cronberg (2009) s. 45.

³⁰ a.a. s. 48.

3.1.3 Sexuellt våld

Våldtäkt mot kvinna sågs redan under 1600-talet som ett problem för samhället av den anledning att det hotade äktenskapsbildningen. Att människor ingick äktenskap och reproducerade ansågs som ytterst viktig för samhällets överlevnad. Våldtäkt mot en kvinna som inte var gift ansågs som en kränkning mot släkten och det minskade möjligheten att kunna gifta bort kvinnan eftersom hon inte längre var oskuld. En våldtäkt av kvinna som var gift ansågs som en kränkning av makens rätt, eftersom det var han som ingått äktenskapsavtal och ”ägde kvinnan”. Ordningen i samhället var väldigt viktig och det var framförallt viktigt att det fanns fungerade hushåll, äktenskap och könsrelationer.³¹

Det fanns ingen reglering av våldtäkt inom äktenskapet på 1800-talet. Det sexuella våldet nämns i förhållandet mellan kvinnan och annan man än hennes egen make. En kvinna var skyddad av lagen vid våldtäkt både om hon var gift och ogift, så länge handlingen utfördes av annan än hennes make. Den sexuella handlingen mot hustruns vilja som sådan var inte straffbar. Det var först 1965 som våldtäkt inom äktenskapet kriminaliserades.³²

3.2 Hanteringen i kyrklig och världslig rätt

Synen på äktenskapet som livslångt avspeglade sig på samhället. Kvinnan kunde vända sig till kyrkan för de fall hon levde med en våldsam man, men kyrkan föreslog i princip aldrig skilsmässa utan uppmanade parterna att ge äktenskapet en ny chans. Om kvinnan hade flytt undan mannen uppmanades hon att återvända hem. Kyrkan stod inte bakom det fysiska våldet men kvinnans brister och medskyldighet diskuterades och mannen ansågs sällan vara ensamt ansvarig.³³

---

³¹ Hassan Jansson (2002) s. 295-296.

³² a.a. s. 167.

³³ Lindstedt Cronberg (2010) s. 126-130.

3.2.1 Kiv och missämja emellan makar

Osämja inom äktenskapet sågs som ett brott och om kyrkliga rätten, genom först prästen och sen inställelse inför konsistoriet i stiftet, inte lyckades lösa konflikten hänsköts ärendet till världslig rätt. De båda makarna ansågs som medvällande, det var med andra ord inte en målsägande och en tilltalad som kallades till domstol. Det kunde dömas till *säng och säte*, en tillfällig separation, efter två omgångar av bötesfällning. Det var först vid *säng och säte* som hustrun hade lagstadgad rätt att lämna hemmet men för den sakens skull inte rätt till skilsmässa.³⁴ Efter att alla så kallade varningsgrader genomgåts, vilket tog flera år och för de fall problemet fortfarande kvarstod kunde kungen bevilja dispens till skilsmässa.³⁵

3.2.2 Misshandel av maka

Det fanns en möjlighet att vid misshandel vända sig direkt till allmän domstol, men det var ovanligt. Hustrun ansvarade för hemmets sysslor och hade under denna tid begränsad möjlighet att försörja sig själv och barnen. Misshandel var inte grund för skilsmässa utan dispensförfarande krävdes. De fall av hustrumisshandel som finns dokumenterade skildrar ett grovt och kontinuerligt våld. Ringa våld anmäldes sällan av den anledning att det fram till 1861 inte var straffbart och inte var grund för skilsmässa.³⁶

En kvinna kunde vända sig till allmän domstol och stämma sin make för misshandel och då aktualiserades reglerna i 36 kapitlet 1§ Missgärningsbalken. Bevisläget vid våld som skett i hemmet var svårt och det krävdes två samstämmiga vittnen för att få till en fällande dom.³⁷

---

³⁴ Lindstedt Cronberg (2010) s. 131.

³⁵ a.a. s. 121-122.

³⁶ a.a. s. 132-134.

³⁷ Lindstedt Cronberg (2009) s. 242-243.

4 Debatten kring våld och äktenskap

4.1 Debatten vid 1800-talets början

Misshandel av maka diskuterades några gånger i riksdagen under 1800-talet. Bland annat vid början av århundradet och vid dess mitt. Avgörande faktorer för hur man såg på våldet var dels hur man såg på äktenskapet, dels vilken förståelse man hade för våldet. Äktenskapet fick en stor politisk betydelse. Upplýsningen förde med sig tankar om jämlikhet och likhet inför lagen. Det var en kamp mellan liberalism och konservatism. Den konservativa sidan förespråkade religionen och ville bevara den lutherska tanken om husbonden som överordnad kvinnan. De som förespråkade individuell frihet stod på den mer liberalistiska sidan.³⁸

Under revolutionsriksdagen, 1809-1810, diskuterades rätten till skilsmässa. En sådan rätt hade visserligen funnits sedan reformationen men endast vid äktenskapsbrott eller egenvilligt övergivande. Sverige hade vi denna tid en ständsriksdag där de fyra stånden var representerade: adel, präster, borgare och bönder. Åsikterna mellan de olika stånden skilde sig åt.³⁹ I Riksdagen diskuterades möjligheten att ha hustrumisshandel som grund för skilsmässa. Misshandeln diskuterades inte som något samhället hade ansvar för att ingripa mot. Inte heller diskuterades mannens överordnade ställning i äktenskapet och risken för att sådan maktposition skulle missbrukas. Misshandel ansågs av många istället vara något kvinnan borde tåla eller något hon rent av varit skuld till.⁴⁰

Det blev en ny skilsmässoförordning 1810. Avseende det mindre grova våldet blev den enda förändringen att kungens möjlighet att bevilja dispens utökades. Det klargjordes bland annat att *våldsamt sinnelag* var en av grunderna där kungen kunde bevilja dispens. Det krävdes dock att varningsgraderna genomgåts. Denna process tog flera år och under tiden var hustrun tvungen att stanna kvar med den man hon önskade lämna, förutom om och för den tid det dömdes till *säng och säte*.⁴¹

---

³⁸ Lindstedt Cronberg (2010) s. 114-115.

³⁹ a.a. s. 116-117.

⁴⁰ a.a. s. 120-121.

⁴¹ a.a. s. 121-122.

Lindstedt Cronberg menar att i det politiska samtalet tog man inte avstånd från den våldsamme mannen utan kunde istället ha viss förståelse för att mannen tog till våld. Inte minst med tanke på att man ofta ansåg att kvinnan var den som provocerat mannen till att använda våld.⁴²

4.2 Debatten vid 1800-talets mitt

Hustrumisshandel som grund för skilsmässa fortsatte att diskuteras i ständsriksdagen i Sverige. Det var först på 1800-talets mitt som de individuella lyftes till ytan och kvinnans utsatta roll i äktenskapet diskuterades på riktigt.⁴³

4.2.1 Förslag till förändring

Det går att se en förändrad syn på debatten, bland annat i och med en motion från Per Staff i borgarståndet 1859-60. Motionen gav förslag på en förenklad väg till skilsmässa vid misshandel samt en större möjlighet för parterna att hos domstol ansöka om äktenskapsskillnad. Det växte fram en större politisk medvetenhet kring hustrumisshandel. Motionen kan enligt Lindstedt Cronberg ses som en reaktion mot och ett ifrågasättande av mannens husbondemakt.⁴⁴ Motionen tog upp den makt samhället givit mannen och det våld han i stor utsträckning kunde använda mot sin maka utan rättsliga konsekvenser.⁴⁵

Lagutskottet mottog motionen positivt och formulerade ett betänkande. De framhävde att de lagt ner mycket arbete i frågan eftersom äktenskapet var av stor betydelse för samhället. Trots vikten av reglering inom ämnet ansåg de inte att äktenskapet kunde sättas helt åt sidan till förmån för individen. I betänkandet lyftes den rådande utvecklingen fram men också bilden av den våldsutsatta och undergivna kvinnan.⁴⁶ Den bild som målades upp i betänkandet visar enligt Lindstedt Cronberg på en närmst hopplös situation för de kvinnor som förde en process mot sin våldsutövande make och samtidigt i väldigt liten utsträckning kunde erhålla skilsmässa från denna man.⁴⁷ I betänkandet skrev man bland annat: *"många tusende vore de qvinnor, som*

---

⁴² Lindstedt Cronberg (2009) s. 85.

⁴³ a.a. s. 59.

⁴⁴ Lindstedt Cronberg (2010) s. 122.

⁴⁵ Lindstedt Cronberg (2009) s. 86-87.

⁴⁶ Lagutskottets betänkande nr 19, s. 6.

⁴⁷ Lindstedt Cronberg (2009) s. 87-88.

*hvarje år gjorde en bitter erfarenhet deraf.*⁴⁸ Med tanke på att väldigt få anmälningar skedde vid denna tid ger meningar som denna i betänkandet en indikation på att det fanns en viss medvetenhet kring den utsatthet många kvinnor levde i.⁴⁹

Förslaget gick bland annat ut på att de möjligheter en kvinna tidigare haft att genom kunglig nåd beviljas skilsmässa nu skulle kunna prövas direkt av domstol. Domstolen skulle kunna döma till äktenskapsskillnad vid bland annat *slöseri, dryckenskap och våldsamt sinnelag*.⁵⁰ Utskottet diskuterade möjligheten till en förenklad väg till skilsmässa och gick igenom de olika varningsgraderna.⁵¹ Ett par män i utskottet reserverade sig. De var inte emot en förenklad väg till skilsmässa, men de ansåg att det var alltför riskfyllt att ge domstolarna möjlighet att utdöma äktenskapsskillnad med bland annat *våldsamt sinnelag* som grund.⁵²

4.2.2 Prästeståndet

Inom prästeståndet hade man tidigare varit motståndare till förändringar som hade med äktenskapet att göra och likaså denna gång. Professor Sundberg var en av dem som uttalade sig. Han ansåg att det var en väldigt viktig fråga och att lagutskottet fullständigt misslyckats med betänkandet. Han menade att de gav individen företräde framför äktenskapet, något han fördömde. Om samhället skulle bryta mot det heliga för att tillgodose individen så skulle inte bara äktenskapet och ordningen i familjen utan hela samhället gå förlorat.⁵³

Genomgående var man i diskussionen inom ståndet kritiska till förändringarna och framförallt avseende den del som handlade om att domstolen skulle få möjlighet att döma till äktenskapsskillnad på fler grunder än tidigare. Mannen var inte ensam ansvarig för olyckliga äktenskap och exempelvis Doctor Sandberg menade att grunden för *våldsamt sinnelag* var framförallt alkohol och otrohet.⁵⁴ Med andra ord låg inte problemet hos mannen utan i konsumtionen av alkohol och i makarnas eventuella otrohet. Det fanns, av de som går att utläsa

---

⁴⁸ Lagutskottets betänkande nr 19, s. 2.

⁴⁹ Lindstedt Cronberg (2005) s. 219.

⁵⁰ Lagutskottets betänkande nr 19, s. 11.

⁵¹ a.a. s. 12-14.

⁵² a.a. s. 14-15.

⁵³ Prästeståndets protokoll riksdagen 1859-1860, s. 319-320.

⁵⁴ a.a. s. 333.

från protokollet från prästeståndet, väldigt liten och i stor del ingen förståelse för den utsatthet kvinnor i många hem levde i.⁵⁵

4.2.3 Adelståndet

Inom adeln var det större meningsskiljaktigheter än inom prästeståndet. Det går i protokollet att utläsa att det fanns kritik mot betänkandet men det fanns även de som var positiva till en förändring.⁵⁶

En adelsman som var mer kritisk än de andra till förändring var Steffan Creutz. Han höll inte med om den bild som målades upp i motionen från borgarståndet och betänkandet från utskottet. Bilden om att kvinnan skulle vara offer för den våldsamme mannen och att det var han som var skuld till det misslyckade äktenskapet. I de fall där alkohol inte förekom menade Creutz att kvinnan i de flesta fall bar skuld till situationen och var anledning till att ovänskap och osämja uppstått. Kvinnan måste enligt Creutz lära sig att inta ställning som underordnad till mannen, att inte väcka mannens vrede och undvika fejder i hemmet.⁵⁷

Montgomery var en av de adelsmän som inte höll med Creutz. Han menade att det ofta var mannen som var anledningen till felande äktenskap. Creutz påtalade att han inte avsåg att försvara mannen utan att placera honom på hans rätta plats. Han menade att kvinnan var underordnad mannen, något hon måste förstå och att *”det är naturens ordning och i full överensstämmelse med kristendomen”*.⁵⁸

4.2.4 Följden av debatten

De skilsmässogrunder som hade diskuterats, *dryckenskap, slöseri och våldsamt sinnelag*, uppfattades som för vida och man ansåg att det inte var de världsliga domstolarna som skulle besluta i frågan. Skilsmässa var inte en lämplig lösning ur ett samhällsperspektiv, utan försoning skulle upprätthålla tanken om äktenskapet som en viktig del av samhället.

---

⁵⁵ Prästeståndets protokoll riksdagen 1859-1860, s. 319 ff.

⁵⁶ Ridderskapet och adelns protokoll riksdagen 1859-60, s. 99 ff.

⁵⁷ a.a. s. 103-104.

⁵⁸ a.a. s. 106.

Riksdagen valde emellertid att göra en förändring och förenklade vägen till skilsmässa genom att ta bort en del av de varningsgrader innan kunglig dispens kunde ges. De avskaffade varningen inför konsistoriet och de två bötfällningarna i världsliga rätten. Processen tog fortfarande några år, vilket man inte ansåg var ett problem.⁵⁹

Följden av diskussionen om våldet ledde till en vidare diskussion om mannens och kvinnans förhållande till varandra i äktenskapet men också i samhället. Våldet inom hushållet har genom historien både setts som något tillåtet och något man avrått ifrån. Det har både ansetts som ett tillåtet medel för makt men också ett misslyckande i mannens roll att vara husbonde.⁶⁰

---

⁵⁹ Lindstedt Cronberg (2010) s. 126.

⁶⁰ Lindstedt Cronberg (2005) s. 125-126.

5 Förändringen på 1860-talet

Det fanns under 1800-talet en vilja till förändring avseende strafflagen och förslag till kriminallag kom redan i början av århundradet. Sedan följde två förslag på strafflag där enbart principerna godkändes.⁶¹ Det var först genom den kungliga förordningen 1861 *Om mord, dråp och annan misshandel*⁶² som även lindrigt våld inom äktenskapet kriminaliserades. Det var med andra ord först då som allt fysiskt våld, även sådant som inte gav synliga skador, blev straffbart i Sverige. Förordningen var en delreform och förbudet blev sedan en del av 1864 års strafflag.⁶³

Allt fysiskt våld inom äktenskapet omfattades av förbudet och bestraffades med fängelse. Att parterna haft en nära relation till varandra ansågs som en försvårande omständighet.⁶⁴ Trots lagändringen blev den praktiska betydelsen av förbudet begränsad. Det var endast på angivelse av hustrun som åtal kunde väckas om våld skett i hemmet.⁶⁵ Tanken om att lagstiftaren skulle hålla sig borta från det privata levde kvar. Den nya strafflagen kriminaliserade våldet men enligt Liliequist gav den ”*män alla möjligheter att långt in i modern tid dölja sin våldsutövning bakom en fasad av respektabilitet och offentlig tystnad*”.⁶⁶ Gränsen mellan privat och offentligt hade varit ett problem och kom att vara ett problem för lagstiftaren. En rädsla för att inkräkta på det privata ledde ofta till att områden som var viktiga för kvinnan inte reglerades rättsligt.⁶⁷ Det sexuella våldet inom äktenskapet eller psykisk misshandel nämndes inte i varken förordningen eller strafflagen.⁶⁸

Förbudet mot all fysisk misshandel av maka föregicks inte av någon vidare diskussion, som den om avskaffandet av husagan för tjänstefolk hade gjort något år tidigare. Bland annat Lars John Hierta var aktiv i diskussionerna om avskaffandet av husagan och kom med flera motioner. Diskussionen bestod av en liberal sida som förespråkade frihet och likhet inför lagen och en mer konservativ sida som ville behålla de rådande samhällsförhållandena. Hiertas fokus låg på att angripa hierarkierna i samhället och ståndssamhället medan andra som var aktiva hade

---

⁶¹ Prop. 1859:39 s. 67-69.

⁶² Kongl. Maj:ts förordning, SFS 1861, nr 11. Kommer fortsättningsvis citeras ”1861 års förordning”.

⁶³ Lindstedt Cronberg (2009) s. 48.

⁶⁴ Strafflag, SFS 1864:11, 14 kap 36§ och Kongl. Maj:ts förordning, SFS 1861 nr 11, 38§.

⁶⁵ Strafflag, SFS 1864:11, 14 kap 45§.

⁶⁶ Liliequist (2001) s. 114-115.

⁶⁷ Burman (2009) s. 69.

⁶⁸ Strafflag, SFS 1864:11 och Kongl. Maj:ts förordning, SFS 1861 nr 11.

maktmissbruket och våldet som sin huvudfråga.⁶⁹ Hustrumisshandel eller hustruaga nämns inte särskilt i varken propositionen till 1861 års förordning eller 1864 års strafflag.⁷⁰

Schlyter var delaktig i arbetet kring strafflagen och fördömde genomgående mannens våld mot sin hustru men betonade samtidigt vikten av att lagstiftaren höll sig borta från familjens privata sfär. Om inte den utsatte kvinnan själv ville göra allmänheten uppmärksam på situationen hon befann sig i, skulle inte samhället blanda sig.⁷¹ I lagutskottets betänkande kring antagandet av strafflagen fördes viss diskussion kring om åtal för misshandeln av exempelvis maka skulle vara allmänt eller enskilt åtal. Bland annat Herr Domprosten Björling reserverade sig och nämnde bland annat att man inte skulle blanda sig i familjens angelägenheter men att det kunde få konsekvenser för den som inte vågade anmäla.⁷²

Våldtäkt inom äktenskapet kriminaliserades inte i den nya strafflagen men viss förändring skedde kring synen på kvinnans sexualitet. Det gick att se att de liberala hade fått genomslag även i denna debatt eftersom våldtäkt gick under rubriken *Om brott emot annans frihet* i 1864 års strafflag. Det sågs som en kränkning av kvinnan som individ och inte som det tidigare då man istället sett det som en kränkning av ordningen i äktenskapet och ett hot mot friden i samhället. Brottet våldtäkt gick ifrån att handla om samhälle och ära till att handla om person, individ och kropp. Påföljden bestämdes utifrån hur fysiskt skadad kvinnan blev. Det togs alltså inte med i bedömning de psykiska påverkningar och skador en våldtäkt förde med sig och inte heller klassades det som våldtäkt om kvinnan inte fick fysiska skador. Förändringen som skedde påverkade kvinnorna och det går att se att mer och mer fokus lades på kvinnans egen rättigheter men avseende det sexuella våldet i nära relation blev det under 1860-talet ingen förändring.⁷³

Efter strafflagen var mäns våld mot kvinnor inte en fråga som fick plats i samhällsdebatten eller politiken. Få anmälningar gjordes och i domstolarna gick det fortfarande att se en diskussion kring båda makarnas delaktighet och skuld. Det var först när våldet blev grovt som diskussionen fördes från bådaskuld till att endast avse våldets omfattning och mannens skuld. Mäns våld mot kvinnor var trots lagändringen en privat angelägenhet.⁷⁴

---

⁶⁹ Lindstedt Cronberg (2005) s. 216-17.

⁷⁰ Prop. 1859:39 och prop. 1862:37.

⁷¹ Burman (2009) s. 67-68.

⁷² Lag-Utskottets betänkande nr 35, s. 53-54.

⁷³ Hassan Jansson (2002) s. 309-310.

⁷⁴ Burman (2009) s. 70.

6 Analys

6.1 Mäns våld mot kvinnor i nära relation under 1800-talet

Misshandel av maka lyftes inte i politiken som ett samhällsproblem under 1800-talet utan varje enskild händelse var en isolerad händelse, men för den delen inte en tragedi. Det fanns dem som ansåg att makens våld mot sin hustru var förkastligt och fel men samtidigt många som menade att det var förståeligt att maken brukade våld och att hustrun ofta bar skulden. På grund av den synen på män och kvinnor och deras förhållande till varandra ansågs kvinnor ofta bära skulden på grund av provokation eller dåligt uppförande. Våld i nära relation handlar inte om att en kvinna är olydig, även om sådana åsikter var starka under 1800-talet.

Det hade tidigare varit tillåtet för mannen att *näpsa* sin hustru, vilket innebar ett måttligt våld. I början av 1800-talet, när 1734 års lag gällde i Sverige, hade denna mening tagits bort och det fanns varken en uttrycklig rätt men inte heller ett förbud. Det fanns ingen reglering angående sexuellt tvång eller kring kvinnans rätt till sin egen kropp. Orsakerna till det var troligen flera. Rådande samhällsstrukturer var förmodligen en. En annan var med stor sannolikhet religionens inverkan och påverkan. De djupt förankrade könsrollerna och en stor okunskap bör också kunna vara en anledning efter vad som framkommit av det i uppsatsen studerade materialet.

Idag är vi medvetna om att våld i nära relation är flera olika sorters handlingar, inte enbart fysiskt våld. Det är ofta relationer som inleds med mycket uppskattning och kärlek men som sedan övergår i kontroll på olika sätt. Att våldtäkt inom äktenskapet inte kriminaliserades förrän 1965 visar tydligt att kvinnan inte hade det vi idag kallar rättigheter. Det var med andra ord möjligt för mannen att våldta sin egen hustru, så länge han inte gav henne synliga skador. Det var inte tillåtet för en man att slå sin hustru *blå och blodig, lam eller lytt* och troligen kan det appliceras även på sexuella handlingar emot kvinnans vilja. Lagstiftarens ovilja och oförmåga att skydda kvinnan ledde till en acceptans eller i vart fall till att det som hände inom familjen inte var något som samhället skulle ifrågasätta.

Lagstiftningen ger en viss vägledning och visar på lagstiftarens attityd i frågan. Den rättsliga utvecklingen för våldsutsatta kvinnor har skett långsamt och det är egentligen de senaste trettio åren som riktiga framsteg gjorts. Det är intressant ur ett genusperspektiv eftersom det går att se att det var först när kvinnorna tog plats i männens korridorer som de riktiga förändringarna för våldsutsatta kvinnor skedde. Det finns med andra ord anledning att argumentera för att få förändringar skedde eftersom de som hade möjlighet att påverka var män.

6.2 Äktenskapets inverkan och påverkan

Äktenskapets betydelse under 1800-talet var i många avseende avgörande för rättsutvecklingen men också för normer och strukturer i samhället. Synen på äktenskapet påverkade kvinnans möjlighet att lämna sin våldsamma man. Under andra halvan av 1800-talet kan i lagutskottets betänkande angående ny skilsmässolagstiftning urskiljas en viss förståelse för att det fanns ett mörkertal och att många kvinnor utsattes för våld inom äktenskapet. Upplysningens tankar om jämlikhet och likhet inför lagen påverkade även förändringarna i Sverige och det kan ha varit en anledning till att debatten förändrades. Det var trots det framförallt i debatten kring ändringen av skilsmässolagstiftningen på 1860-talet det gick att se att äktenskapet ansågs viktigare än att skydda kvinnorna. Ständsriksdagen var en anledning till att få förändringar skedde. Det var flera olika samhällsgrupper som skulle komma överens och inte ens inom det egna ståndet kunde man enas. Det fanns starka grupper med konservativa röster i både prästeståndet och adeln som ville bevara religionen, äktenskapet och strukturerna i samhället.

Det var sällan en kvinna i domstol hade framgång med ett åtal om misshandel. I de fall var våldet ofta grovt och kontinuerligt. De var få kvinnor som anmälde sina män. En orsak kan vara att de hade svårt att försörja sig och klara sig ekonomiskt. En annan kan ha varit samhällets syn på äktenskapet. Hon skulle lyda honom och om han var våldsam hade hon med största sannolikhet varit en dålig hustru. En tredje orsak kan ha varit att det var svårt för en kvinna att få igenom en skilsmässa. Äktenskapen handlade inte i särskilt stor utsträckning om kärlek under denna tid utan gifta sig var något man skulle göra. Maken tog över målsmanskapet efter fadern. Mannen kunde försörja henne så länge hon såg till att familjen förökade sig och så länge hon lydde honom. Äktenskapet försvarades i riksdagen och på så sätt i lagstiftningen. Troligen var anledningen att äktenskapet sedan långt innan reformationen haft en central roll i samhället.

Det fanns till och med dem som argumenterade för att skilsmässa var ett hot mot samhällets fortsatta existens.

Kyrkan fick med tiden mindre inflytande. Det var en av anledningarna till att äktenskapets betydelse och den kontroversiella synen på äktenskapet gradvis minskade. Detta i kombination med upplysningen och tankar om likhet inför lagen var med stor sannolikhet anledning till att lagstiftningen sakta förändrades och strukturerna i samhället moderniserades.

6.3 Förändringarna på 1860-talet

Det skedde förändringar på 1860-talet, i samhället men också i den rättsliga utvecklingen. Det hade varit diskussion i ständsriksdagen om en förenklad väg till skilsmässa och att de grunder som tidigare krävt kunglig dispens skulle kunna prövas direkt av domstol. Åsikterna skilde sig åt i de olika debatterna men det fanns fortfarande en stark tro på att kvinnan var underlägsen mannen och att det var mannen som skulle styra familjen. Äktenskapet ansågs fortfarande väldigt viktigt men det beslutades om en förenklad väg till skilsmässa. Trots att det målades upp en bild av att de utsatta kvinnorna var många, att deras situation var fruktansvärd och att det inte var lätt för en kvinna som ville lämna sin man förblev skilsmässolagstiftningen sträng.

På 1860-talet kriminaliserades till slut all misshandel av maka, även sådan som inte gav synliga skador. Det fanns säkert dem som menade att rättvisa för kvinnorna nu skipats och visst var det ett steg i rätt riktigt, men blev det egentligen någon skillnad i praktiken? Lagstiftaren tog visserligen ansvar och visade att det inte var accepterat men samtidigt föll misshandeln inte under allmänt åtal. Det gjorde att man i praktiken fortsatte att tysta ner debatten och rättvisa för kvinnorna fick vänta ytterligare. Det fanns inte tillräcklig kunskap kring våldet och kanske om man ska vara kritisk så fanns det inte en vilja att förstå. De samhällsstrukturer som fanns passade männen bra och man var inte tillräckligt villig att förändra dessa.

6.4 Slutdiskussion

Det finns som ovan nämnt flera möjliga anledningar till att rättsutvecklingen såg ut som den gjorde under 1800-talet och till varför det skedde en förändring på 1860-talet. De tydliga könsrollerna och strukturerna i samhället påverkade men också synen på äktenskapet och reglerna kring skilsmässa. Att gifta kvinnor var omyndiga och de ekonomiska skillnaderna mellan könen gjorde det svårt för kvinnor att klara sig själv. Det är dock viktigt att ha i åtanke att det antagligen fanns många som ansåg att det var förkastligt att slå sin fru, att förnedra henne psykiskt eller utnyttja hennes sexuellt. Av det material som studerats är det tydligt att de personerna antingen inte var tillräckligt många eller i vart fall inte tillräckligt inflytelserika för att någon rättslig förändring skulle ske.

Långt ifrån alla de handlingar som definierar våld i nära relation diskuterades eller reglerades rättsligt under 1800-talet. Det var ett ställningstagande och en markering från lagstiftaren att allt fysiskt våld förbjöds 1861 men i praktiken fortsatte kvinnors utsatthet för mäns våld i nära relation att tystas ned. Den mest avgörande förklaringen till att det såg ut som det gjorde var med stor sannolikhet att det var männen som hade möjlighet att förändra kvinnornas situation. Det skedde viktiga och betydelsefulla förändringar i och med bland annat införandet av brottet grov kvinnofridskränkning i brottsbalken på senare delen av 1900-talet, men någon riktig rättvisa för kvinnorna har egentligen ännu inte skett.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor

Offentligt tryck

Propositioner

Förslag till Straff-Lag, *infört i Bihang till samtliga riks-ståndens protokoll vid lagtima riksdagen i Stockholm åren 1862 och 1863, 1:a samlingen, 1:a avdelningen, 1:bandet*
[Cit: Prop. 1862:37]

Kungl. Maj:ts Nådiga Proposition till Rikets Ständer om antagande af en författningen angående mord, dråp och annan misshandel; Gifwen Stockholms Slott den 27 oktober 1859, *infört i Bihang till samtliga riks-ståndens protokoll vid lagtima riksdagen i Stockholm 1859 och 1860, 1:a samlingen, 1:a avdelningen, 1:a bandet*
[Cit: Prop. 1859:39]

Utskottsbetänkanden

Lagutskottets betänkande nr 19 ”Betänkande i anledning av väckt motion om antagandet av ny lag angående skillnad i äktenskap” *infört i Bihang till samtliga riks-ståndens protokoll vid lagtima riksdagen i Stockholm åren 1859 och 1860, 7:de samlingen 1:avd. Lag-utskottets memorial, utlåtanden, betänkanden, Stockholm 1860.*
[Cit: Lagutskottets betänkande nr 19]

Lag-Utskottets betänkande nr 35 ”Betänkande, i anledning af dels Kongl. Maj:s nådiga proposition med förslag till ny Straff-Lag, dels ock enskilda motioner rörande brottmålslagstiftningen” *infört i Rikets Ständers Lag-Utskott vid 1862-1863 årens Riksdag afgifna Betänkande, Utlåtande och Memorial, Stockholm 1863.*
[Cit: Lag-Utskottets betänkande nr 35]

Annat riksdagstryck

Högvördiga presteståndets protocoll vid lagtima riksdagen i Stockholm åren 1859-1860, band 3, Stockholm 1860.
[Cit: Prästeståndets protokoll riksdagen 1859-1860]

Protokoll hållne hos högloflinge ridderskapet och adeln vid lagtima riksdagens i Stockholm år 1859-60, band 4, Stockholm 1860.

[Cit: Ridderskapet och adelns protokoll riksdagen 1859-60]

Författningar

Sveriges rikes landslag, Kristoffers, Såråmålsbalken, kapitel 19, 1608. Stockholm 1726

1684 års Kyrkolag, 16:11. utg. Av Samfundet Pro fide et Christianismo, med inledning av Gabriel Thulin. Svenska kyrkans diakonistyrelse, Stockholm 1936

SFS 1861, nr 11 (Svensk författningssamling), Kongl. Maj:ts nådiga förordning, den 29 januari 1861, angående mord, dråp och annan misshandel

SFS 1864, nr 11(Svensk författningssamling), Straff-Lag, Gifwen Stockholms Slott den 16 februari 1864

Elektroniska källor

Socialstyrelsen: ”Definition av våld och utsatthet i nära relationer”,

<[https://www.socialstyrelsen.se/valds-](https://www.socialstyrelsen.se/valds-ochbrottsrelateradefragor/valdinararelationer/valdsutovare/definition)

[ochbrottsrelateradefragor/valdinararelationer/valdsutovare/definition](https://www.socialstyrelsen.se/valds-ochbrottsrelateradefragor/valdinararelationer/valdsutovare/definition)>, besökt 2018-11-05.

Nationellt centrum för kvinnofrid: ”Våld i nära relationer”,

<<http://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/vald-i-nara-relationer/>>,

besökt 2018-11-05.

Nationellt centrum för kvinnofrid: ”Om NCK”, <<http://nck.uu.se/om-nck/>>,

besökt 2018-12-07.

Litteratur

Burman, Monica, Straffrätt och mäns våld mot kvinnor – Om straffrättens förmåga att producera jämställdhet, Uppsala, 2007

[Cit: Burman (2007)]

Eliasson, Mona, Mäns våld mot kvinnor – En kunskapsöversikt om kvinnomisshandel och våldtäkt, dominans och kontroll, Stockholm, 1997

[Cit: Eliasson (1997)]

Gräns, Minna, Användningen av andra vetenskaper. I: Maria Nääv, Mauro Zamboni (red.), *Juridisk metodlära*, Studentlitteratur, Lund, 2018

[Cit: Gräns (2018)]

Hassan Jansson, Karin, Kvinnofrid – Synen på våldtäkt och konstruktionen av kön i Sverige 1600 – 1800, Uppsala, 2002

[Cit: Hassan Jansson (2002)]

Inger, Göran, Svensk rättshistoria, Liber, Malmö, 2011

[Cit: Inger (2011)]

Liliequist, Jonas, Mannens våld och välde inom äktenskapet – En studie av kulturella stereotyper från reformationstiden till 1800-talets början. I: Lövkrona, Inger (red.), *Mord, misshandel och sexuella övergrepp – Historiska och kulturella perspektiv på kön och våld*, Lund, 2001

[Cit: Liliequist (2001)]

Lindstedt Cronberg, Marie, Husbondeväldets undergång – Retoriken och metaforiken i 1800-talets riksdagsdebatter. I: Lindstedt Cronberg, Marie och Österberg, Eva (red.), *Våld – Representation och verklighet*, Lund, 2005

[Cit: Lindstedt Cronberg (2005)]

Lindstedt Cronberg, Marie, Med våldsamt hand – Hustrumisshandel i 1800-talets Sverige – En studie av rättsliga, kyrkliga och politiska sammanhang, Lund, 2009

[Cit: Lindstedt Cronberg (2009)]

Lindstedt Cronberg, Marie, Tills döden skiljer oss åt? Hustrumisshandel och rätten till skilsmässa i 1800-talets Sverige. I: Rosenbeck, Bente och Saunder, Hanne (red.), *Det politiska äktenskapet – 400 års historia om familj och reproduktion*, Göteborg, 2010

[Cit: Lindstedt Cronberg (2010)]